

Dějiny Balkánu z lingvistického hlediska

V. – 19. století-současnost 1

Moderní doba (19. století–současnost)

- V 18. století je Balkán evropským Tureckem. Z pohledu Evropanů se jedná o zaostalou oblast plnou násilí, zvláštních zvyků a nevzdělanosti.
- Balkán jako necivilizované „Turecko“, kde se vše dělá „naopak, nebo v rozporu se všemi formami křesťanského počínání.“ William S. Lithgow (1582–1645), skotský cestovatel.
- „Země je úrodná, protékají jí řeky, ale tehdy ji pokrývaly močály a pralesy, jaké se donedohledna prostírají všude, kde se člověk zřekl vlády nad přírodou. Oba národy si osvojily určité prvky křesťanství; Maďarům vládli domorodí panovníci, Bulharům náměstek řeckého císaře; při sebenepatrnějším příkoří vzplanula jejich divoká povaha, a nespořádané tlupy prvních poutníků se dopouštěly příkoří víc než dost. Zemědělství lidu, který si stavěl osady z rákosí a dřeva a v létě je opouštěl, aby se nastěhoval do loveckých a pastýřských stanů, bylo nepochybně na nevalné úrovni.“

GIBBON, Edward: *Úpadek a pád římské říše*. Praha 1983, s. 271. (1776)

- „Zvyky a obyčeje Turků se natolik liší od našich, že naše návštěvy provází ten druh podivu, s nímž se chodí na výstavy.“ John Cam Hobhouse (1786–1869), britský politik.
- 1808, první použití jména Balkán pro celý poloostrov, Johann August Zeune (analogie poloostrovů Apeninského a Pyrenejského – podle pohoří).
- V 19. století změna v souvislosti s postupným drolením osmanské moci a návratem politické suverenity jednotlivých balkánských etnik. Vznikem a rozvojem místních nacionalismů se obyvatelé Balkánu přibližují Evropě. Časté války, lokální srážky, etnické čistky – celkově vzrůst násilnosti.
- Mění se obraz Balkánců, v očích Evropy nyní „lidé, kteří jsou stále v prvním stadiu přechodu od tureckého barbarství k evropské civilizaci.“ H. Sandwith, 1865.
- Ruku v ruce s nacionalismem jde v 19. a na začátku 20. století důraz nových státních struktur na národní jazyk – jeho kodifikaci, kultivaci a rozšíření mezi veškeré dostupné (potenciální) mluvčí.

Moderní doba (19. století–současnost)

Nacionalismus a jazyk na Balkáně

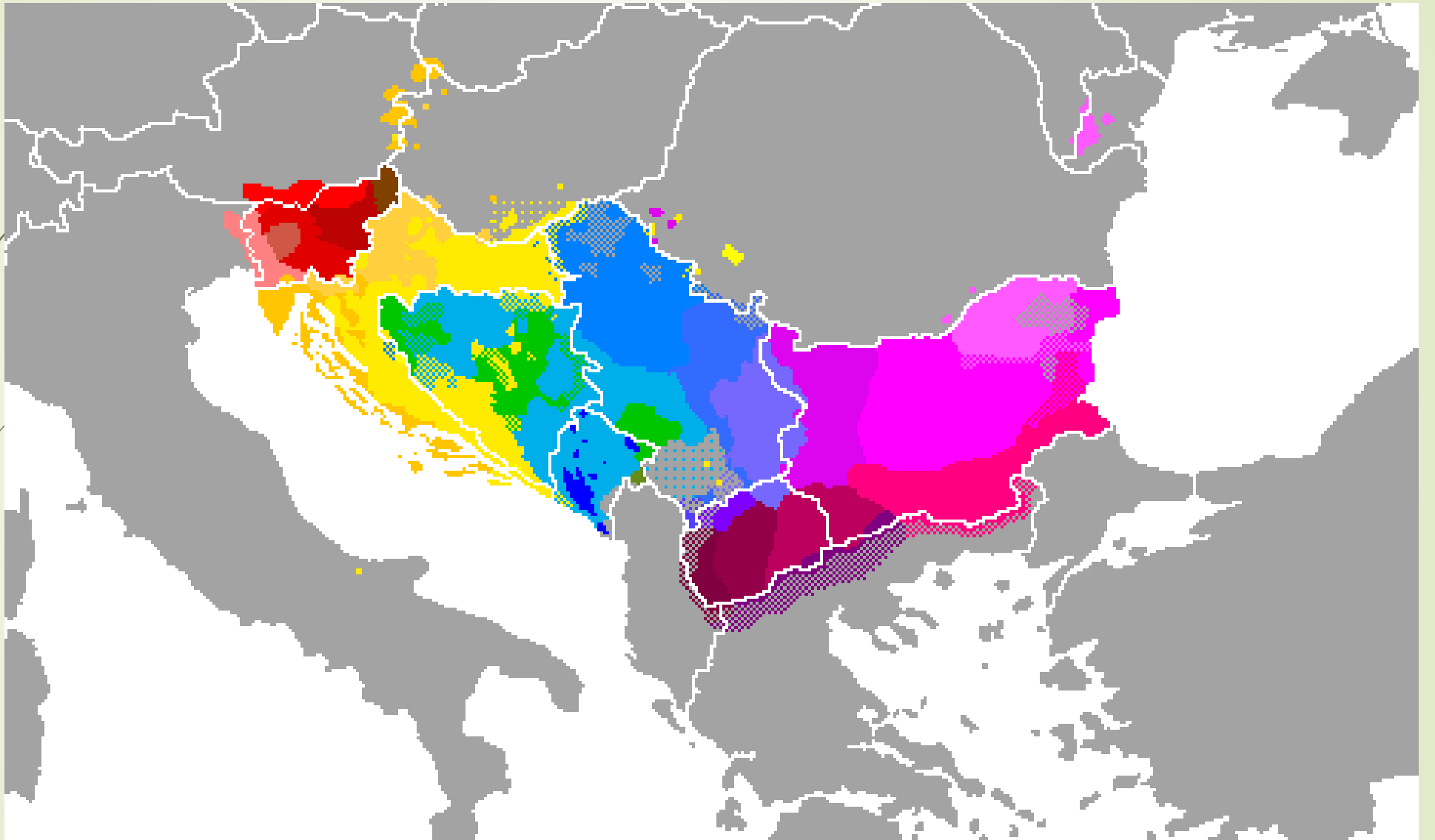
- Nacionalismus – víra v národ jako nejvyšší jednotku lidské společnosti a nutnost udržovat a posilovat národní identitu, suverenitu.
- Národ – skupina obyvatel sdílející různé znaky (kulturu, jazyk, náboženství, ...). Na Balkáně jsou národy v první řadě definovány náboženskou příslušností a dějinami příslušných státoprávních celků, sekundárně jazykem, státoprávně atd.
- Jazykově jsou Srbové a Chorvaté blízce příbuzní, Srbové a Bulhaři vzdáleněji.
- Nábožensky jsou Srbové a Chorvaté vzdáleně příbuzní, Srbové a Bulhaři blízce.
- Nejjednodušší národnostní vymezení mají takové skupiny obyvatel, které sdílejí co největší množství unikátních znaků (Slovinci).
- Nejobtížněji národnostně zařaditelná je taková skupina, kterou takových unikátních znaků definuje málo, tj. definují ji znaky, které tvoří definice i jiných národů (Makedonci).

Moderní doba (19. století–současnost)

Nacionalismus a jazyk na Balkáně

- ▶ V 19. století velká část obyvatelstva (tj. rolníci, pastevci) vyhraněnou národnostní příslušností. Přednější, než příslušnost k etniku či modernímu národu je konfese, regionální cítění, místo v sociálním systému.
- ▶ Např. do 19. stol. byli v Bosně jako „Turci“ nazýváni nikoliv lidé hovořící turecky, ale slavofonní muslimové.
- ▶ S 19. stoletím nastává změna. Vytvořením spisovného jazyka, který by podepřel další identifikační prvky (vyznání, státoprávní nároky), vzniká možnost pod svůj národ zařadit co nejvíce obyvatel. Jazyk se stává důležitým národnostně-identifikačním prvkem na Balkáně.
- ▶ Příklady: Vuk Stefanović Karadžić (Srb), Ante Starčević (Chorvat) – zařazovali díky svým teoriím (jazykovým, státoprávním) mezi svůj národ příslušníky toho druhého národa.
- ▶ Slovanské jazyky tvoří na Balkáně svými dialekty kontinuum. V 19. století se konstituují moderní jihoslovanské jazyky na základě výběru jednoho z dialektů jako spisovného jazyka.
  - ▶ Srbština a chorvatština blízko sebe, došlo k záměrnému sblížení spisovných forem. Dialekty ovšem zůstávají.

Ethno-political division of the Serbo-Croatian language - areas where Serbian, Croatian, Bosnian / Bosniak and Montenegrin are spoken by the majority or plurality of speakers (as of 2006):

- - Serbian language
- - Croatian language
- - Bosnian language (Bosniak language)
- - Montenegrin language

PL - Municipality of Plav

- - areas where other languages are spoken by the majority or plurality of speakers

Note: Terms Bosnian language and Bosniak language are often used as synonyms and are presented as such in this map. In the official results of 2003 census in Montenegro, Bosnian and Bosniak are listed as separate languages and plurality of citizens of Montenegrin municipality of Plav declared in census that their language is Bosniak.

Distribution of central South Slavic dialects before 16th century migrations:

- - Chakavian
- - Kaykavian
- - Western Shtokavian
- - Eastern Shtokavian
- - Torlakian

Note: countries and cities presented in this map are those from the early 21st century.

Moderní doba (19. století–současnost)

Osmanská říše

- Od konce 17. století byla tato říše na ústupu. Vojenské neúspěchy, ekonomická a politická krize, technologické zaostávání za Západem z ní učinily tzv. „nemocného muže na Bosporu“.
- Na počátku 19. století ovládá s výjimkou Dalmácie, Slavonie, Chorvatska a Slovinska celý Balkán. Formálně závislá jsou i tzv. Podunajská knížectví (Valašsko a Moldavsko, dnes části Rumunska a Moldávie).
- Snahy o národnostní emancipaci a o samostatné státy na Balkáně (tj. o zmenšení osmanského teritoria) pouze trestány, žádný pozitivní vlastní program až do konce století nebyl.
- „Macešský“ vztah k vlastnímu jazyku – úřední řečí nikoliv lidová turečtina, ale osmanská turečtina, „vysoký“, komplikovaný jazyk tvořený až z 88 % perskými a arabskými termíny. Zapisován byl arabským písmem, podobně jako další jazyky, které používalo muslimské obyvatelstvo (slavofonní v Bosně, Albánština apod.).
- Až do roku 1876 bez ústavy, po jejím sepsání za dva roky zrušena. V této době vznik mladotureckého hnutí – snaha o modernizaci země, přizpůsobení se Západu: parlamentarismus, demokracii, nacionalismus.
- Od roku 1908 opět konstituce, v době první světové války říše bojuje na straně Centrálních mocností a je poražena. Rozpad a vznik Turecké republiky.

Η ΑΝΑΓΓΗΝΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟ... ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

البر
تبارک
کمال
قادر
میلاندر
مدرحت

ΑΙΟ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΗΣ
ΓΕΤΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

1830

Moderní doba (19. století–současnost)

Řecko a řečtina

- ▶ V rámci Osmanské říše zastávají často vysoké posty ve státní správě. Pravoslavná církev (Konstantinopolský patriarchát) zastřešuje po většinu doby trvání říše veškeré pravoslavné obyvatelstvo. Velké zastoupení Řeků i mezi obchodníky.
- ▶ V dnešním Řecku ovšem Řekové jako rurální obyvatelstvo, zemědělci a pastevci, pod podobnou nadvládou Turků jako Srbové, Bulhaři atd.
- ▶ Řekové jako první balkánský národ, který dosáhl státní nezávislosti. V průběhu osvícenství i romantismu rozvoj tzv. Filiki Etheria, „společnosti přátel“, uskupení Řeků a evropských filhelénů, usilovali o osvobození Řecka ve jménu jisté obnovy starověkého Řecka. V letech 1821-1829 válka za nezávislost proti Turecku, úspěšná.
- ▶ Řecko ustaveno královstvím (1832), král Oto Bavorský, absolutismus, po nějaké době konstituční monarchie. Další územní růst.
- ▶ Rozvoj diglosie – používána jednak lidová řečtina (dimotikí), jednak tzv. katharévousa – umělý jazyk založený na lidové řečtině, ale významně doplněný výrazy ze staré, attické řečtiny. Postupně prosazován ve státní správě i oficiálních dokumentech, ale i v literatuře. Další rozvoj ve 20. století, ale od roku 1976 opuštěn.
- ▶ Po první světové válce příliv Řeků za Malé Asie – Pontu, Kappadokie, Ionie. Přinesli si vlastní jazyky, postupně a obtížně asimilováni domácí řeckou populací i jazykem.

Territorial expansion of Greece (1832-1947)

- Kingdom of Greece, 1832
- Ionian islands, ceded by United Kingdom, 1863
- Congress of Berlin (1878) and Conference of Constantinople (1881)
- Treaty of Bucarest (1913) after the Balkan wars
- Western Thrace, ceded by Bulgaria (1923)
- Acquired through the treaty of Sevres (1920), returned to Turkey through the treaty of Lausanne (1923)
- Dodecanese, ceded by Italy (1947)
- Present border

Moderní doba (19. století–současnost)

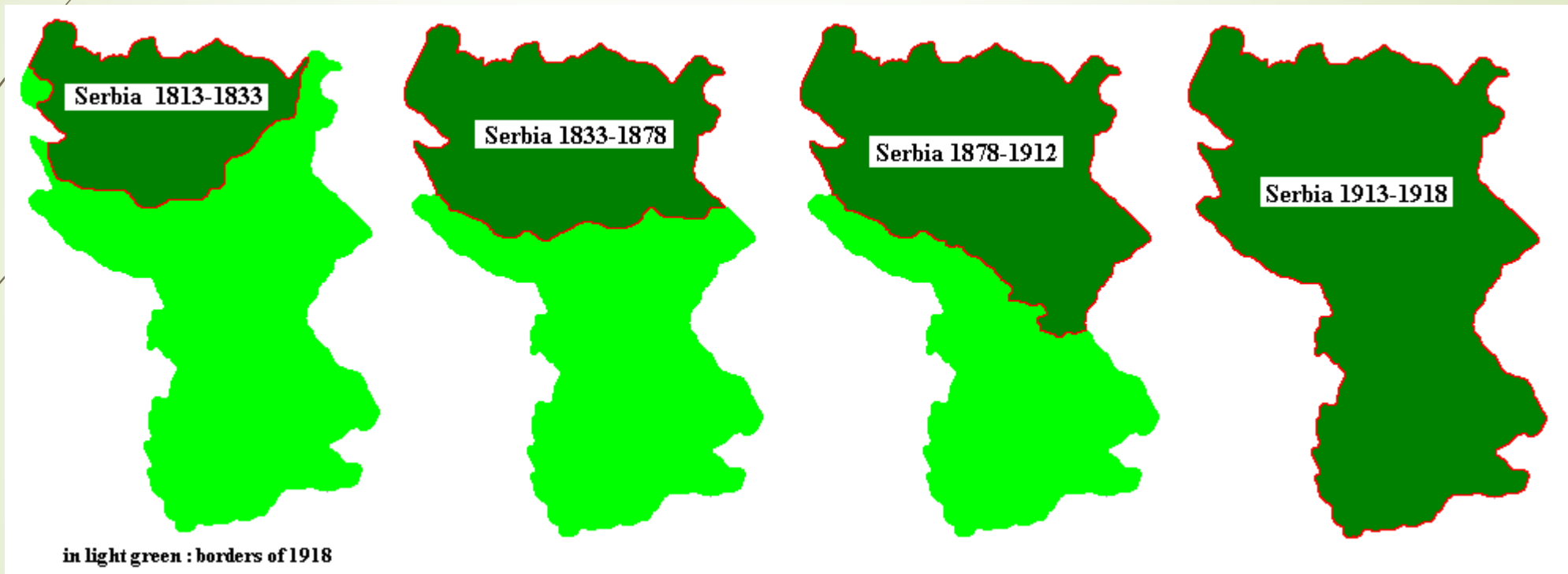
Srbsko a srbština

- ▶ Vzpory proti Turkům v celém 17. a 18. století, počátek nezávislosti s tzv. 1. a 2. srbským povstáním (1804 a 1815).
- ▶ Autonomie v roce 1817, její další zvětšení ve 30. a 40. letech, formálně ovšem pod Osmany. Úplná nezávislost v roce 1878. V čele státu (knížectví, od r. 1882 království) se střídají dvě dynastie Obrenovičové a Karadževićové.
- ▶ Srbsko podle svých vůdců mělo být „Piemontem Balkánu“ – ostrůvkem nezávislosti v moři území ovládaných velkými říšemi, který má sjednotit Jihoslovany. Více konceptů tohoto sjednocení, nejvýznamnější ide tzv. Velkého Srbska.
- ▶ Vuk Stefanović Karadžić – významný spisovatel, jazykovědec, národní obrozenec, sbíral lidovou poezii, autorem slovníků i příruček a gramatik o srbském jazyce. Prosadil standardní formu srbského jazyka. Srbským jazykem je podle něj každá řeč spadající do tzv. štokavštiny. Ortografie – piš jak mluviš a mluv jak pišeš = fonetický pravopis.
- ▶ Politicky je Srbsko pod vlivem Ruska, ale i Rakouska, kvůli kterému nedává své ambice na Velké Srbsko. Další územní růst na úkor Turecka, zejména za tzv. Balkánských válek. Srbsko bojuje s Bulharskem o pozici regionálního hegemona. Za první světové války na straně Dohody.

Moderní doba (19. století–současnost)

Chorvatsko a chorvatština

- Většina Chorvatů pod vládou Habsburků, případně v Bosně. Chorvatsko a Slavonie součástí Uher, Dalmácie a Istrie pak rakouskou zemí.
- I zde obyvatelstvo národnostně často neuvědomělé.
- Snaha o sjednocení chorvatských zemí do jednoho celku, a to v rámci Rakouska, tak i vně (Bosna)
- Chorvatština – jeden ze tří jazyků používaných ve středověkém Chorvatsku (dále latina a staroslověnština), dále se dělí na dialekty. Chorvatština nebyla používána v novověku (17. a 18. stol) v zemském sněmu. Mízí cyrilice i hlaholice, prosazuje se natrvalo latinské písmo.
- Ljudevit Gaj – reformátor jazyka, autor dnešní pravopisné normy. Ta je založena na české ortografii a sama je základem pro normu slovinštiny a transliteraci makedonštiny.
- 1850 Vídeňská literární smlouva – dohoda srbských, chorvatských (a jednoho slovinského) jazykovědců o zvolení jednoho dialektu jako základ společného spisovného jazyka a dalších úpravách tohoto nového jazyka.
- Chorvatsko a Slavonie sloučeny do jednoho království (1868), Chorvaté jako poddaní Rakouska (R-U) až do roku 1918.

A B C Č Ć D
DŽ Đ E F G H
I J K L Lj M
N Nj O P R S
Š T U V Z Ž

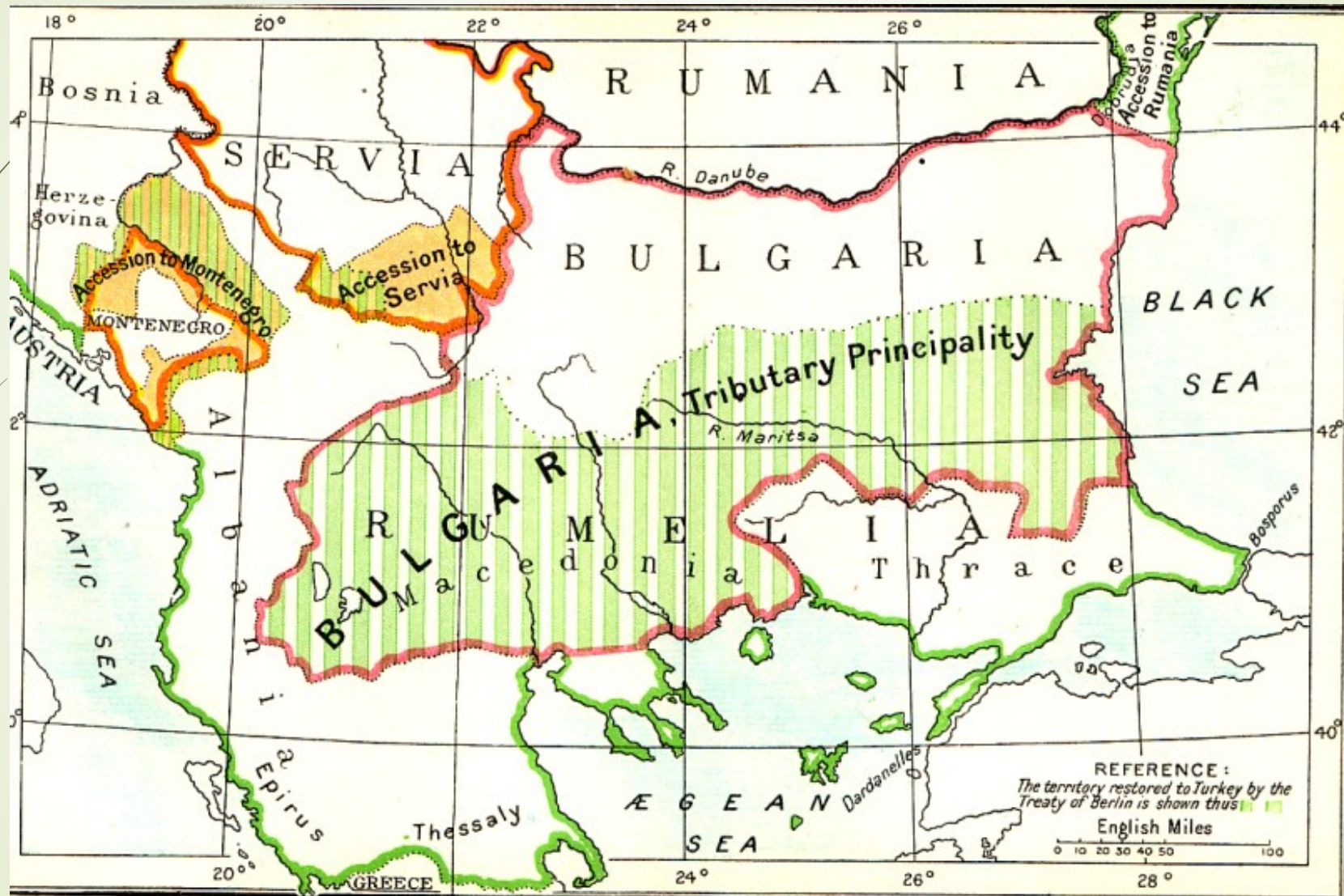

Moderní doba (19. století–současnost)

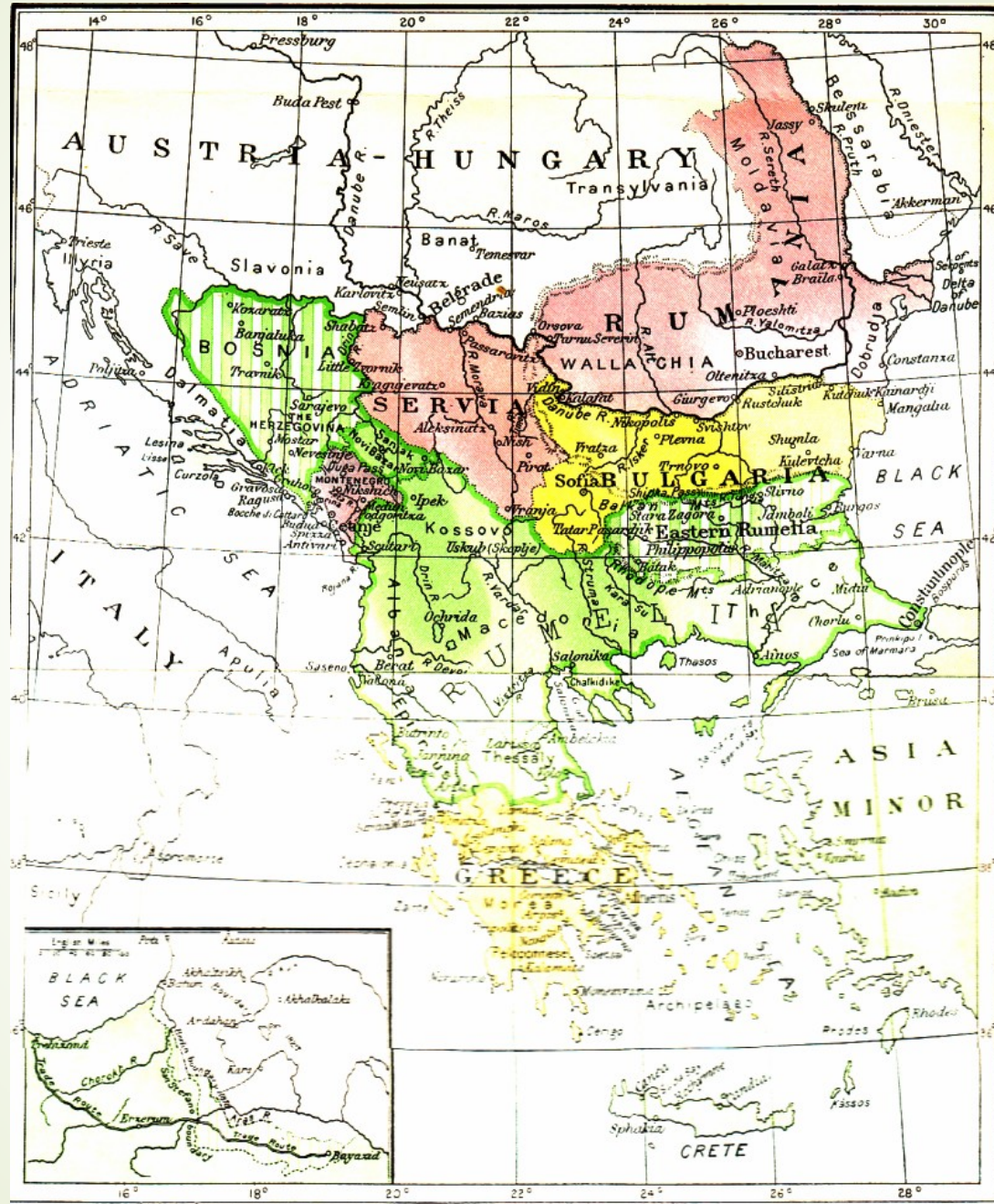
Bulharsko a bulharština

- ▶ Od roku 1396 až do roku 1878 součástí Osmanské říše bez jakékoliv autonomie. I v pravoslavné církvi hraje prim řečtina.
- ▶ Po Rusko-turecké válce (1878) vytvořeno Bulharské knížectví a tzv. Východní Rumélie, dvě bulharská knížectví v rámci Osmanské říše, s různou mírou (ne)závislosti. Původním záměrem Rusů bylo samostatné Velké Bulharsko složené z Moesie, Thrákie a Makedonie, pro odpor ostatních velmocí nerealizováno.
- ▶ Jazyk výrazně odlišný od srbštiny, ačkoliv i zde existovalo nářeční kontinuum, bližší je Makedonština, Bulhary dodnes často považovaná za jeden ze západobulharských dialektů, politicky vydělených.
- ▶ Zájem o rozšíření, Bulharsko (od roku 1908 království) rozšíření na západ a na jih za Balkánských válek. V jejich průběhu znepřátelení se Srby, za první světové války na straně Centrálních mocností.

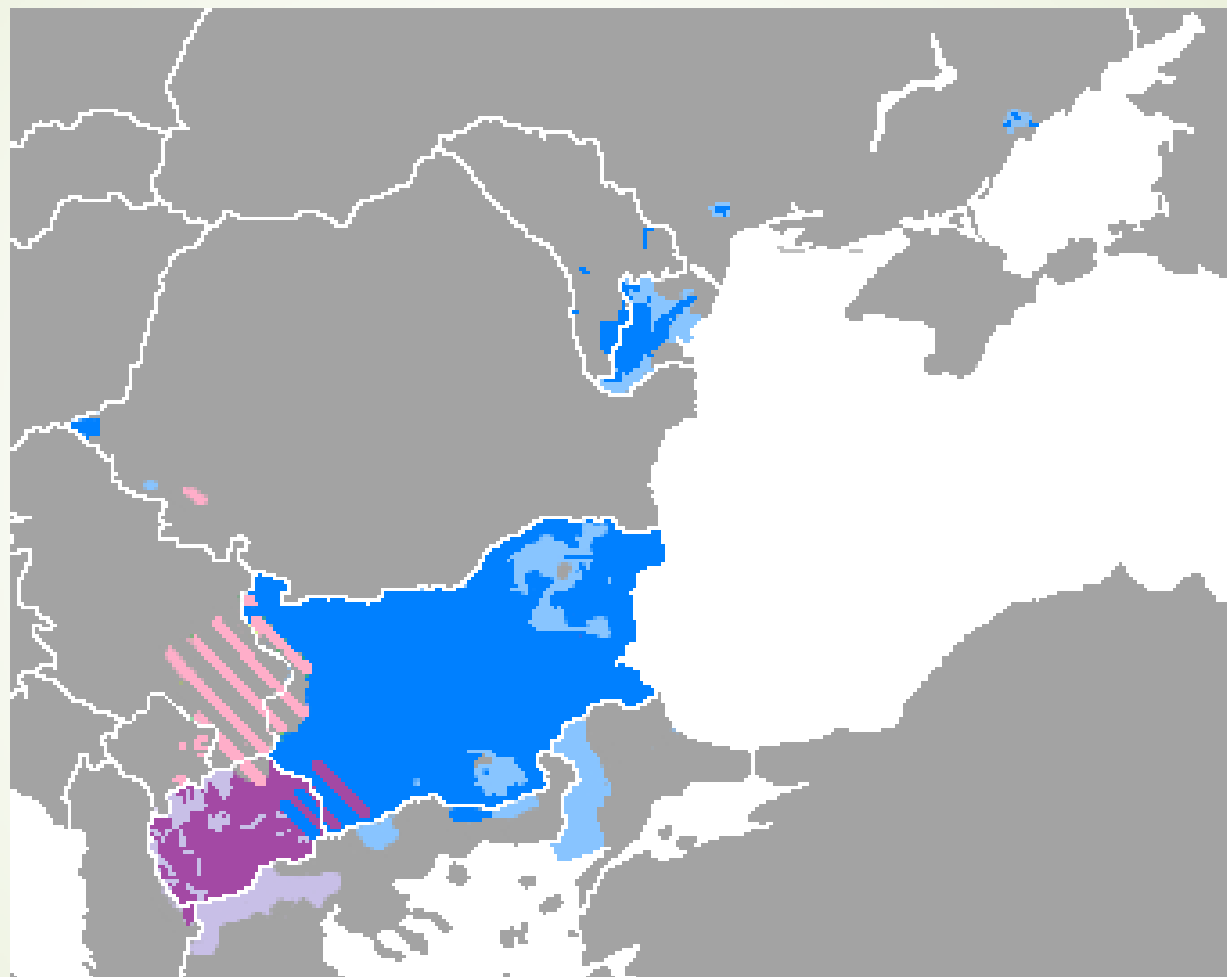

Moderní doba (19. století–současnost)

Rumunsko a rumunština

- ▶ Tzv. Podunajská knížectví – Valašsko, Moldavsko – od 15. století formálně pod Turky. Od 18. století dosazována knížata Turky, většinou to byli Řekové.
- ▶ Obyvatelstvo – nejčastěji románsky hovořící, pravoslavné (v liturgii se používá staroslověnština), pod vlivem dalších jazyků (němčina, turečtina). Románský živel doplňován migrací pastevců po horách, sám se pak šíří přes Karpaty do Sedmihradska i dále.
- ▶ 1859 obě knížectví sjednocena – pouze pod osobou Alexandra Ioana Cuzy, od r. 1862 pak i formálně. V roce 1878 nezávislost. 1881 království. Spory s Bulharskem o jih Dobrudžy. Část Moldavska anektována Ruskem, další spor.
- ▶ Transilvánie součástí Uher, ovšem se silnou rumunskou menšinou. Rumuni tam pokládáni za primitivní, téměř bez jazykových práv, proto v Rumunsku silná touha po sjednocení.
- ▶ Za Balkánských válek (1912-1913) bojovalo Rumunsko až v té druhé, proti Bulharsku o Dobrudžu, za první světové války na straně Dohody.
- ▶ První gramatika až 1780. Jazyk v 19. století druhotně romanizován z živých románských jazyků:

lat. **agilis** „rychlý“: **ager** (domácí rumunská varianta) i **agil** (z francouzštiny).

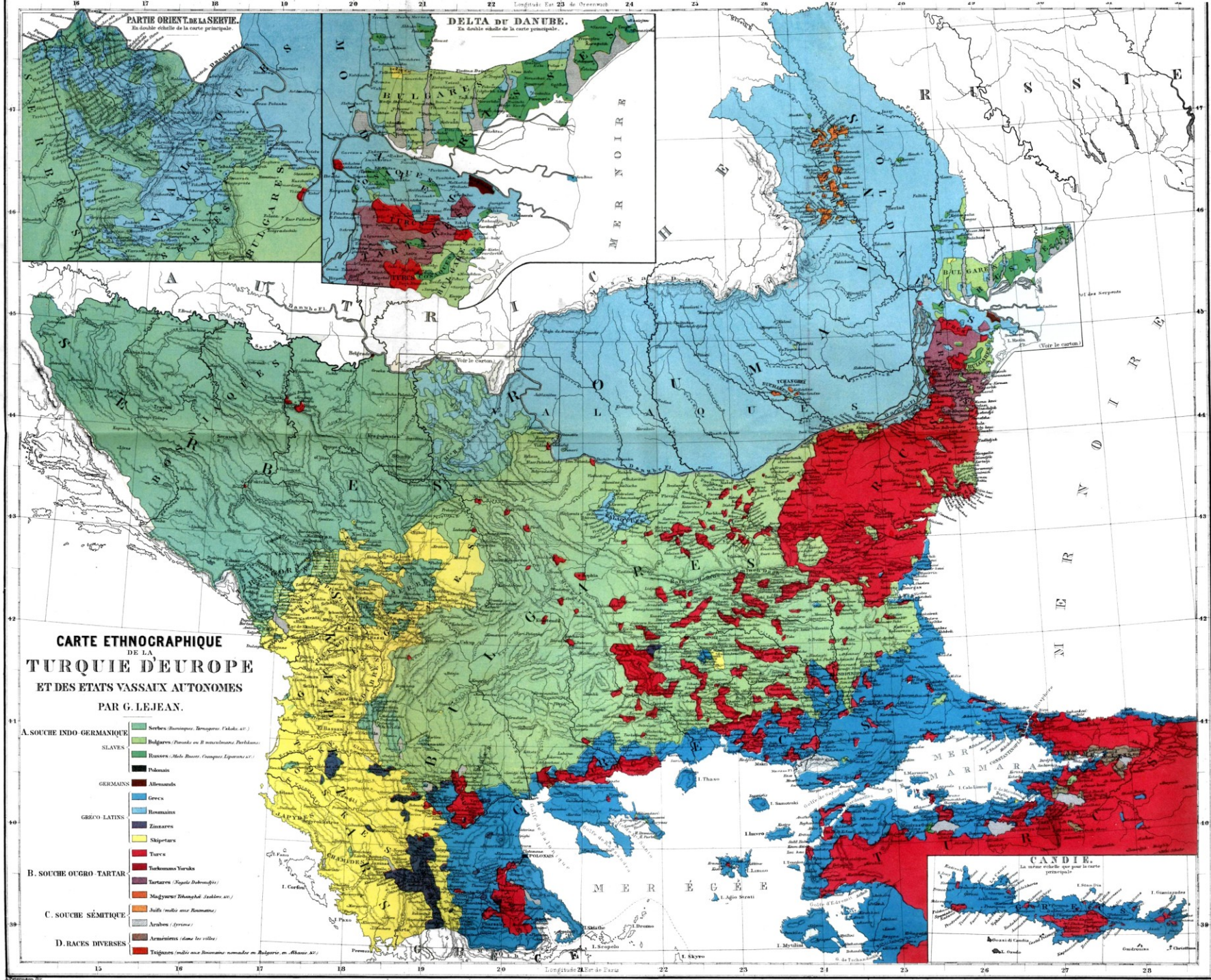

CARTE
DES POPULATIONS SERBES
 DE LA TURQUIE D'EUROPE ET DE L'AUTRICHE MERID^{LE}
 AVEC LES LIMITES DE L'EMPIRE SERBE
 DE DOUCHAN-LE GRAND (XIVe Siècle)

- INDICATIONS**
- Populations Serbes.
  - Principauté de Serbie.
  - Populations Greco-Serbes.
  - Albanais.
  - Limites de l'Empire de Douchan (1775-1813).
  - Limites de l'Autriche.

Гравировалъ на Камнѣ С.Булениновъ.

MAPA SLOVANSKÉHO SVĚTA.

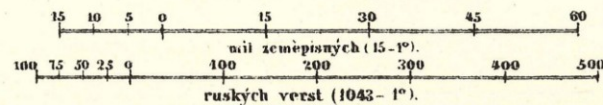
Dle Safariky, Czoerniĝa,
Kozlera, Boeckha, Lejeana, Koeppea i národopisné mapy-Ruské z r. 1867

sestavil
Prof. Jos. Erben
1868

Matice lidu: Ročníku II. (1868) číslo VI.

1868

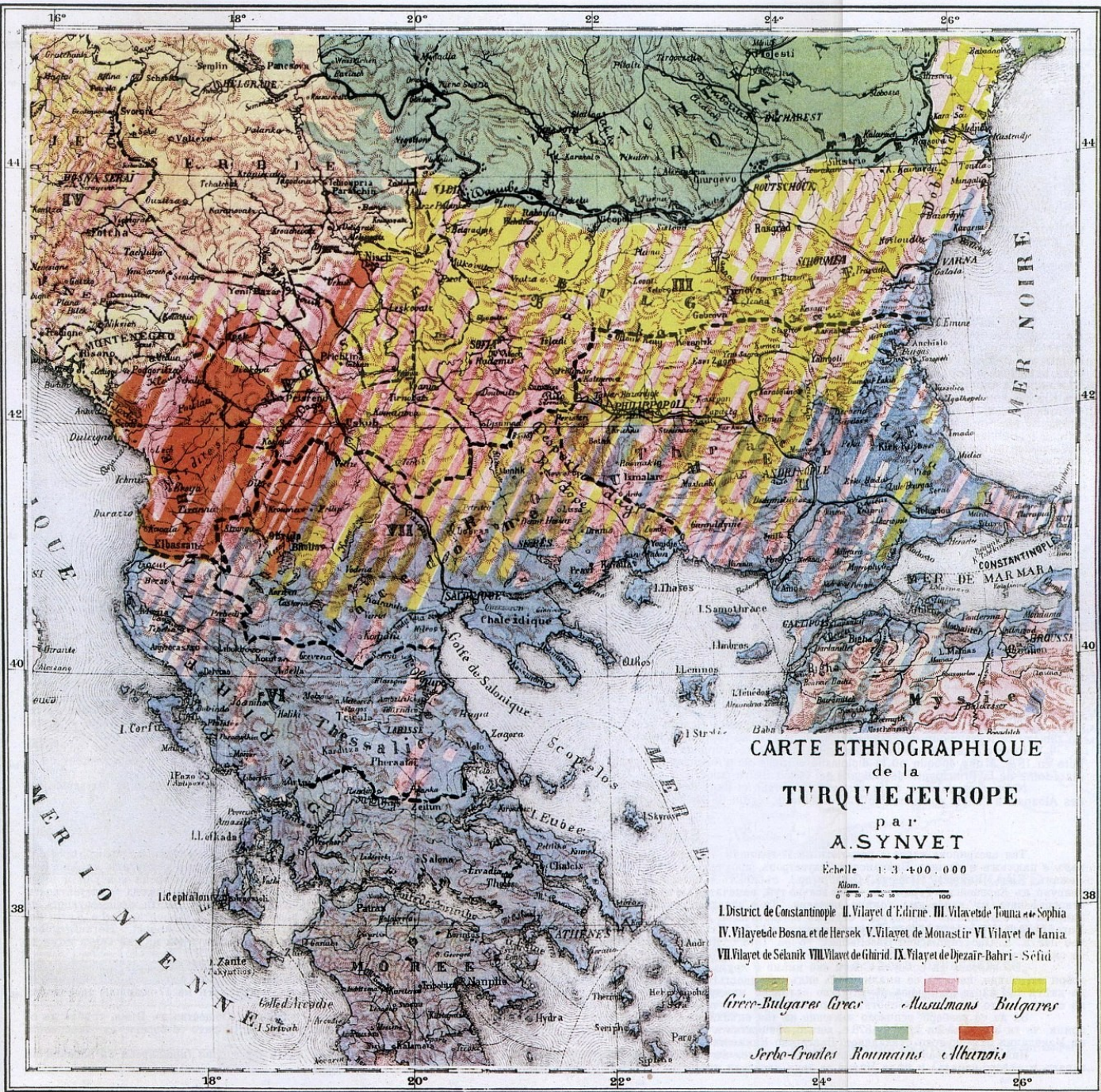
Měřidko 1 : 6,400.000.

Farben Erklärung:

Romanen			Russen	Serbo-Kroaten	Bulgaren		Hellenen		Skipetaren	Kaukasier	Turanier	
Graeco Walachen	Pindus Walachen	Malto Walachen	All Russen	Griechisch orthodoxe Serben	Serbo Griechisch Bulgaren	Schizmalisch orthodoxe Bulgaren	Graeco Bulgaren	Orthodoxe Griechen	Graeco Albanesen	Eriethisch orthodoxe Albanesen		Orientalische Christen
				Lateinisch katholische Serbo-Kroaten	Katholische Bulgaren				Katholische Albanesen			Katholische Christen
				Mohamedan. Serbo-Kroaten (Banische Türken)	Mohamedanische Bulgaren (Poltschen)		Mohamedanische Griechen	Mohamedanische Albanesen	Tscherkesen (und Abchasen)	Tataren	Türken (und Turkmennen)	Mohamedaner

ETHNOGRAPHISCHE KARTE
der
EUROPÄISCHEN TÜRKEI

und ihrer Dependenzien
zu Anfang des Jahres 1877
von
CARL SAX

k. u. k. österreichisch-ungarischer Consul in Adrianopel.

ETHNOGRAPHISCHE ÜBERSICHT DES EUROPÄISCHEN ORIENTS

zusammengestellt von H. KIEPERT, Berlin im Mai 1876.

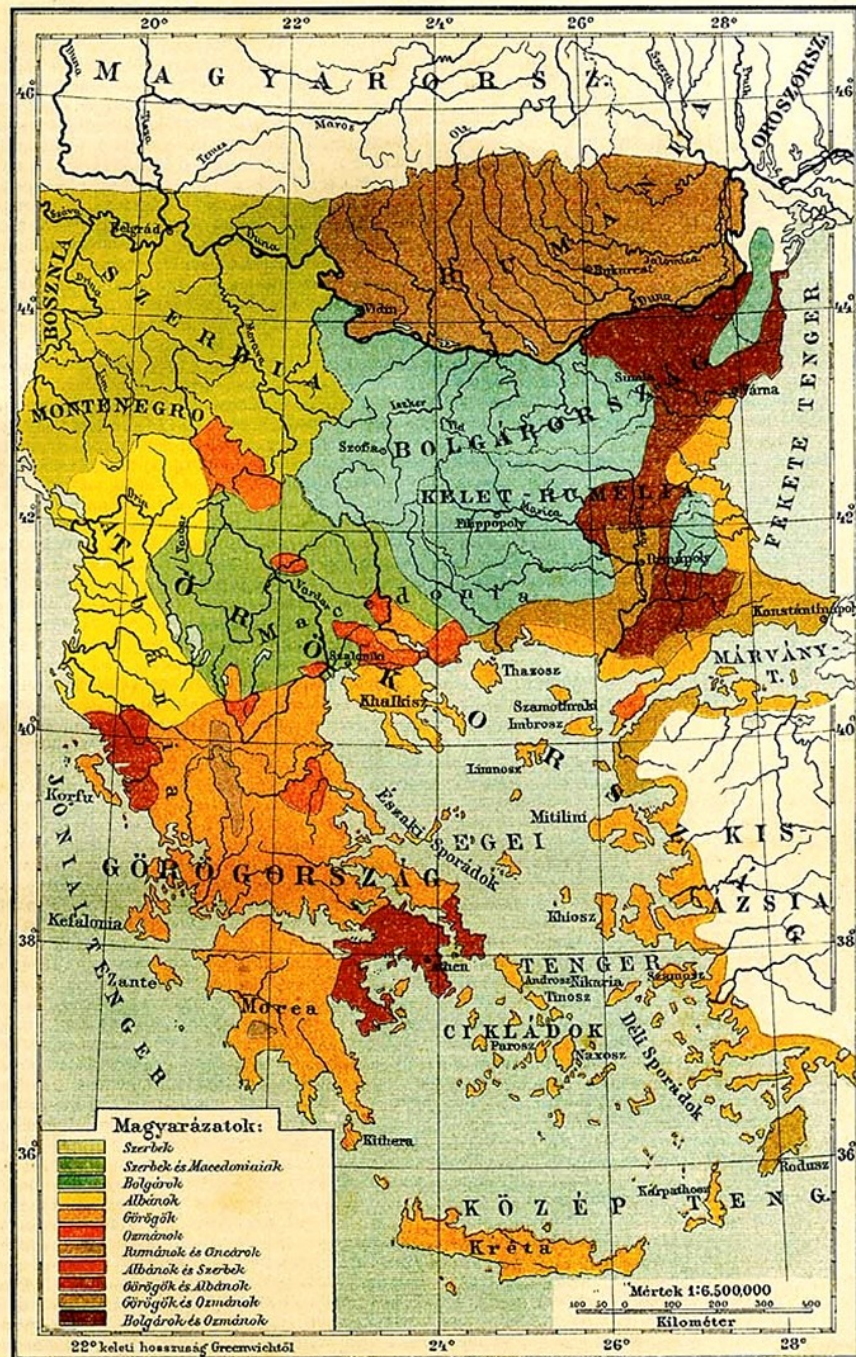
1882

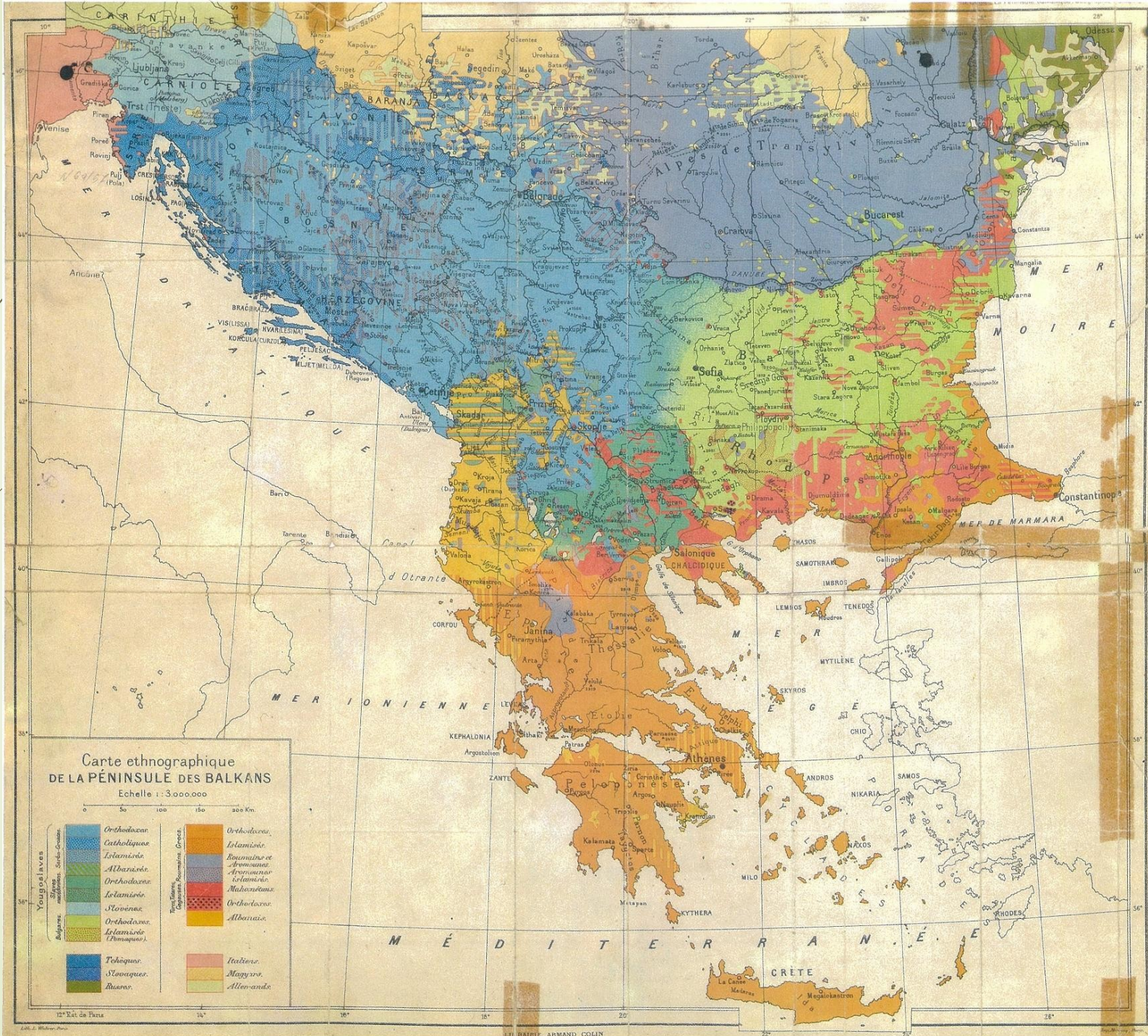

A BALKÁN-FÉLSZIGET NÉPRAJZI TÉRKÉPE.

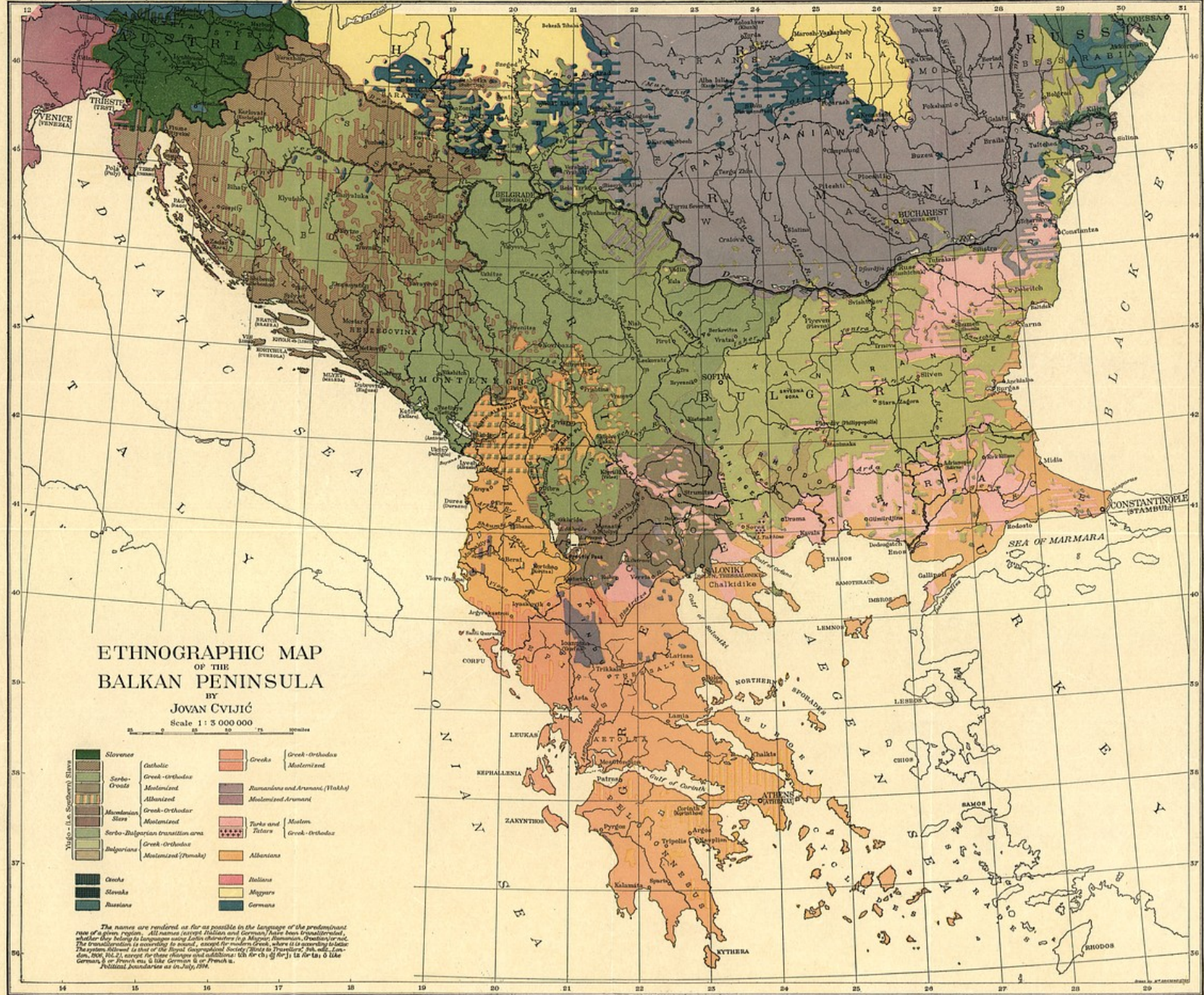
1897

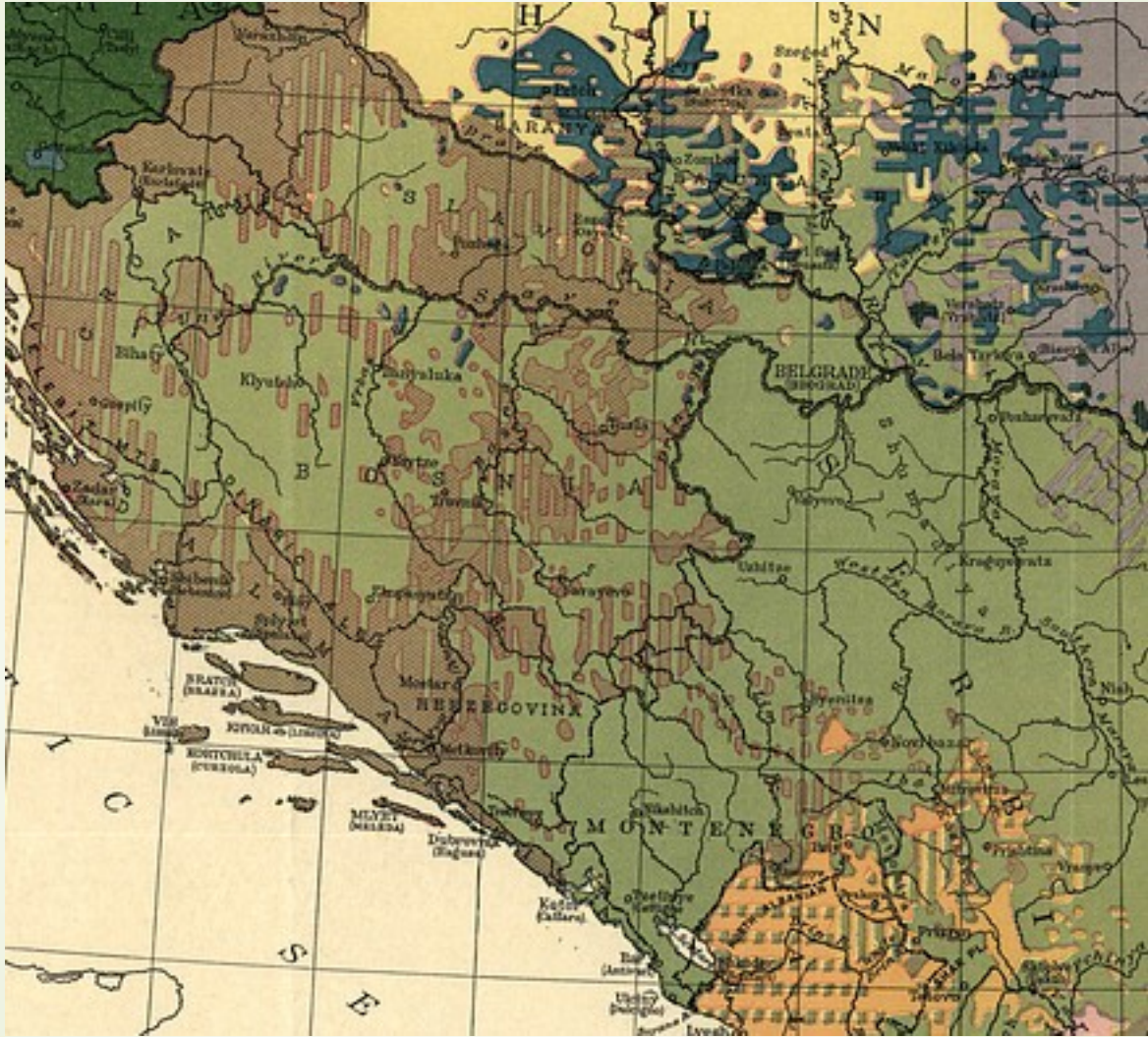

Maps prepared specia for the NEW LARNED under direction of teditors and publishers.

Česky	Turecky	Srbsky	Albánsky	Bosensky	Chorvatsky	Makedonsky	Bulharsky	Řecky	Rumunsky
soused	komşu	komišja (sused)	komshi (fqinj)	komšija (susjed)	susjed	soсед	săsed	geítonas	vecin
džezva	cezve	džezva	xhezve	džezva	džezva	džezve	džezve	bríki	ibric
lilek (baklažán)	patlıcan	patližan	patëllxhan	patlidžan	patlidžan	patlidžan	patladžan	melitzána	pătlăgea vânătă
polévka	çorba	çorba	supë	juha	juha	supa	supa	soúpa	Supă
brána	kapı	kapija	derë (portë)	kapija	kapija	vrata	vrata	pýli	portal
ponožka	çorap	çarapa	çorape	çarapa	çarapa	çorap	çorap	káltsa	ciorap
mešita	camii	džamija	xhami	džamija	džamija	džamija	džamija	tzamí	moschee

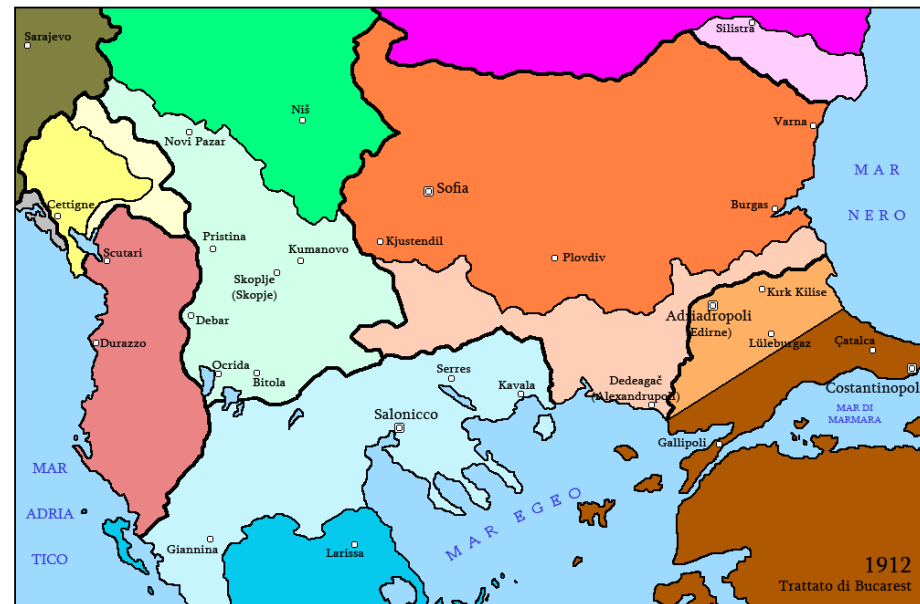

Guerre balcaniche

- Bulgaria e acquisizioni
- Serbia e acquisizioni
- Grecia e acquisizioni
- Montenegro e acquisizioni
- Romania e acquisizioni dopo la II guerra balcanica
- Impero ottomano e territori restituiti dalla Bulgaria
- Regno di Albania

ИСТОРИЯ.РУ
иллюстрация с сайта www.istoriya.ru

Moderní doba (19. století–současnost)

Albánie a Albánština

- ▶ Albánci postrádali za Osmanské říše, jakož i dříve, svou státní jednotku. Vlivem odlehlosti zde byla každá státní správa slabá.
- ▶ Samostatnost až v roce 1912, předtím (19. století) pokusy o sjednocení Albánci obývaných elájetů jako součást národní a kulturní emancipace.
- ▶ Část Albánců jsou katolíci, část pravoslavní, většina muslimové – v rámci Osmanské říše proto počítáni k Turkům, ačkoliv existovalo vědomí o jejich odlišné etnicitě. Národní obrození mělo tyto rozdíly překonat.
  - ▶ „Albánče, tvým náboženstvím budiž albánství“ **Vaso Pashë Shkodrani, 1878.**
- ▶ Po první světové válce velký italský vliv, do 1939 vládne král Zog I., posléze italská anexe, po druhé světové válce se etabluje komunistický režim v čele s Enverem Hodžou, tuhá diktatura, izolace. Po jeho smrti (1985) postupný rozpad režimu. V 90. letech otevírání světu, 2009 vstup do NATO.
- ▶ Albánština má nejspíše původ v Ilyrských jazycích. Dvě hlavní skupiny dialektů – ghegské a toskické, v Itálii arbëreshské a v Řecku (Attice) arvanitské. Albánsky se hovoří i na Kosovu, v Černé hoře a Makedonii.